



Отримано: 24 травня 2018 р.

Прорецензовано: 29 травня 2018 р.

Прийнято до друку: 02 червня 2018 р.

e-mail: kulikovaelizaveta92@gmail.com

DOI: 10.25264/2311-5149-2018-9(37)-142-146

Кулікова Є. О. Порівняльний аналіз системи пенсійного страхування України та зарубіжних країн. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, червень 2018. № 9(37). С. 142–146.

УДК: 368.914.2

JEL-класифікація: G23

Кулікова Єлизавета Олександрівна,
аспірант кафедри фінансового менеджменту та фондового ринку
Одеського національного економічного університету

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

У статті представлено порівняльний аналіз систем пенсійного страхування зарубіжних країн Європи, серед яких Німеччина, Швеція, Естонія, Польща, Франція, з метою проведення ефективної пенсійної реформи в Україні. Виділено ключові показники характеристики систем пенсійного страхування зарубіжних країн та України. У висновку було виділено основні напрямлення для вдосконалення системи пенсійного страхування України під час проведення пенсійної реформи.

Ключові слова: пенсійне страхування, пенсійний внесок, коефіцієнт заміщення, пенсійний вік, середня пенсія.

Кулікова Єлизавета Александровна,
аспірант кафедри фінансового менеджменту і фондового ринку
Одеського національного економічного університету

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ СИСТЕМЫ ПЕНСИОННОГО СТРАХОВАНИЯ УКРАИНЫ И ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН

В статье представлен сравнительный анализ систем пенсионного страхования зарубежных стран, таких как Германия, Швеция, Эстония, Польша, Франция, с целью проведения эффективной пенсионной реформы в Украине. Выделенные ключевые показатели характеристики систем пенсионного страхования зарубежных стран и Украины. В заключении были выделены основные направления для совершенствования системы пенсионного страхования Украины при проведении пенсионной реформы.

Ключевые слова: пенсионное страхование, пенсионный вклад, коэффициент замещения, пенсионный возраст, средняя пенсия.

Elizaveta Kulikova,
graduate student of the department of financial management and stock market
Odessa National Economic University

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE PENSION INSURANCE SYSTEM IN UKRAINE AND IN FOREIGN COUNTRIES

The article presents a comparative analysis of pension insurance systems in foreign countries, such as Germany, Sweden, Estonia, Poland, France, with the focus on implementing effective pension reform in Ukraine. The author selected key indicators of pension insurance systems characteristics in foreign countries and in Ukraine. In conclusion, the main directions for improving the pension insurance system in Ukraine in terms of the pension reform were identified.

Key words: pension insurance, pension contribution, replace mentrate, retirement age, average pension.

Постановка проблеми. У сучасних умовах більшість держав активно реформують національні пенсійні системи. Аналіз особливостей і результатів функціонування національних пенсійних систем має важливе значення для визначення чинників впливу.

Вибір пенсійних систем країн для аналізу (Німеччина, Франція, Естонія, Польща, Швеція й Україна) обумовлений їх різними моделями й різними стартовими умовами реформування. Крім того, обрані для аналізу пенсійні системи країн, таких як Естонія викликають додатковий інтерес для аналізу, у зв'язку з тим, що вони є пострадянськими державами, тому стартові умови модернізації пенсійних систем у цих країнах були однакові і почалися реформи майже одночасно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням аналізу зарубіжного досвіду функціонування пенсійного страхування приділяли увагу такі вчені: В. Д. Базилевич, Ю. В. Баніт, О. П. Кириленко,

Е. М. Лібанова, О. В. Петрушка, В. С. Толуб'як, С. І. Юрій, Л. П. Якімова та ін. Однак огляд публікацій науковців спонукає до подальшого дослідження проблематики.

Метою дослідження є порівняльний аналіз функціонування систем пенсійного страхування зарубіжних країн та України.

Виклад основного матеріалу. Сучасна пенсійна система є складним організмом, який об'єднує економічні та правові інститути, що призначені для задоволення інтересів різних шарів суспільства. Рівень пенсійного страхування характеризується рядом статистичних показників. У статті проведено аналіз чотирьох чинників: 1) страхові внески – сума відрахувань у державний пенсійний фонд; 2) відношення середньої пенсії до середньої заробітної плати; 3) пенсійний вік; 4) рівень середньої пенсії та прожиткового мінімуму.

За кордоном використовують різні моделі пенсійних систем, які містять у собі різні інститути соціального захисту, зокрема такі як пенсійне страхування. Пенсійна система більшості країн складається з трьох рівнів (таблиця 1).

Таблиця 1

Рівні пенсійної системи зарубіжних країн та України

Країна	Перший рівень	Другий рівень	Третій рівень
Німеччина	Обов'язкове пенсійне страхування	«Пенсії від підприємства»	Турбота про свою старість приватним способом
Франція	Основний пенсійний режим	Обов'язкове додаткове пенсійне забезпечення	Добровільні пенсійні накопичення
Естонія	Державне пенсійне забезпечення	Обов'язковий пенсійний фонд	Додатковий пенсійний фонд
Польща	Національний дохід орієнтованого пенсійного плану першого рівня	Обов'язковий корпоративний план	Добровільні корпоративні й індивідуальні програми
Швеція	Загальна державна (базова) пенсія	Пенсія за вислугу років	Особисті пенсійні збереження
Україна	Солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування	Накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування	Система недержавного пенсійного забезпечення

На сьогодні обов'язкові страхові внески складають основу пенсійної системи багатьох країн світу [1]. Водночас відрахування обов'язкових внесків у більшості країн розподілені між працівниками та роботодавцями (рис. 1) [2]. З огляду на рис. 1, розміри обов'язкових пенсійних внесків варіюються від 9,8% до 33%. У пострадянських країнах, Україні й Естонії, розмір внесків значно вищий, ніж у країнах Європейського Союзу. Такий стан розглядають більшість науковців як високе податкове навантаження на фонд оплати праці порівняно з країнами Європейського Союзу. Разом із тим у ФРН серед країн ЄС також спостерігають один із високих розмірів обов'язкових пенсійних внесків, але при цьому таке навантаження суттєво не впливає на стан пенсійного забезпечення громадян країни (така саме ситуація й у країнах північної Європи). З цього можна зробити висновок, що розмір пенсійних внесків і навантаження на ФОП не є суттєвим чинником у функціонуванні пенсійної системи.

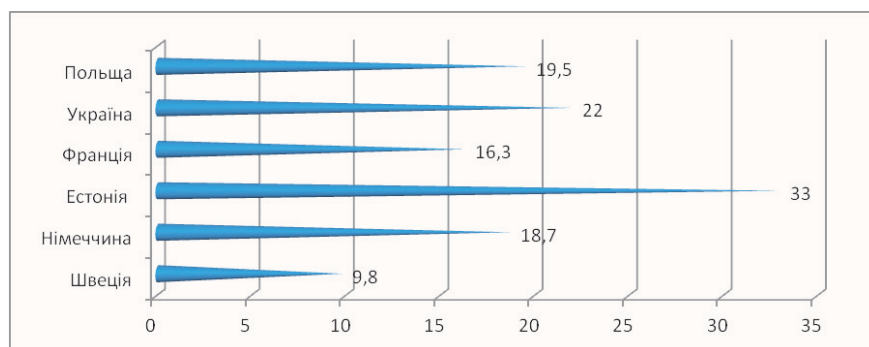


Рис. 1. Розмір обов'язкових пенсійних внесків, %

Джерело: складено автором на основі даних [2].

Крім розміру обов'язкових пенсійних внесків, на рівень пенсійного страхування впливає вік виходу на пенсію. Правом на отримання державної пенсії вважають досягнення певного віку, який встановлений в аналізованих країнах. У деяких випадках існує можливість піти на пенсію раніше, або продовжувати працювати після досягнення пенсійного віку.

Наприклад, незважаючи на те, що пенсійний вік у Німеччині складає 67 років і для жінок, і для чоловіків, вийти на пенсію можливо й раніше. Для цього необхідно виплатити 0,3% пенсії за кожен недо-

працьований місяць у пенсійний фонд. У Франції кожен громадянин Франції, незалежно від статі, має право вийти на пенсію в 60 років. Однак повний розмір пенсії він зможе отримати за наявності трудового стажу 40 років. Незалежно від трудового стажу громадяни Франції отримують повну пенсію в 65 років [3]. Якщо після виходу на пенсію особа продовжує працювати, то їй нараховується надбавка в розмірі 3% пенсії за кожен рік роботи.

За останні півтора-два десятиліття підвищення пенсійного віку відбулося в більшості країн. У ряді країн підвищення мало місце двічі. Як правило, ці країни, у котрих пенсійний вік на момент початку реформ не перевищував 60 років для чоловіків і жінок [5]. У багатьох країнах пенсійний вік зараз підвищується до 65–67 років, а в деяких країнах обговорюють можливості його підвищення до 70 років. Ці процеси обумовлені підвищенням тривалості життя та внаслідок цього збільшенням навантаження на пенсійну систему та економіку загалом.

Ще одним чинником реформування пенсійних систем є забезпечення гендерної рівності в європейських країнах, що виявляється в тенденції до вирівнювання пенсійного віку чоловіків та жінок. Так, Директивою 79/ЕЕС від 19 грудня 1978 р. країнам Європейського Союзу необхідно забезпечити принцип рівності чоловіків і жінок у сфері соціального забезпечення. Тоді відмінності в пенсійному віці між чоловіками та жінками допускають відповідно до ст. 7(а) Директиви 79/7 [4]. У деяких країнах пенсійний вік для чоловіків і жінок співпадає вже зараз (Франція, Швеція, Естонія), в інших країнах відбувається його вирівнювання, причому період підвищення пенсійного віку жінок достатньо довгий (Німеччина, Польща). Насамперед, різниця в пенсійному віці між чоловіками та жінками зберігається в постсоціалістичних країнах.

У розвинутих країнах оголошення про збільшення пенсійного віку, як правило, проводилося задовго до початку реформи. Водночас фінансово-економічна криза, актуарна незбалансованість пенсійної системи можуть стимулювати прийняття рішення про високі темпи підвищення пенсійного віку за відсутності завчасного попередження про це населення країни. Крім того, в розвинутих країнах підвищення пенсійного віку частіше відбувається більш повільними темпами, ніж, наприклад, у країнах Східної Європи і країнах – колишніх республіках СРСР.

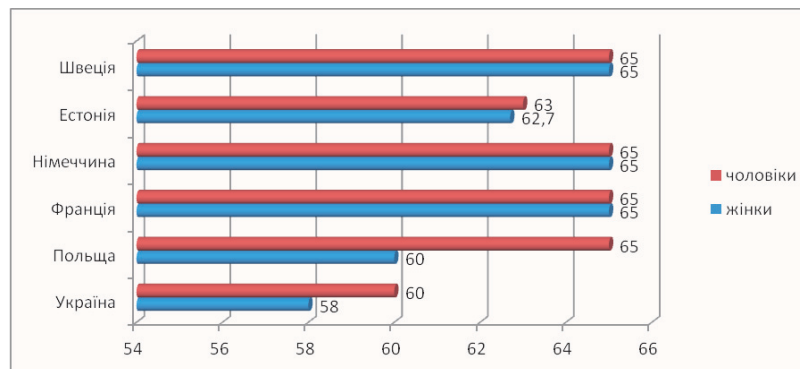


Рис. 2. Пенсійний вік у зарубіжних країнах та Україні

Джерело: складено автором на основі даних [2].

Так, наприклад, у Німеччині пенсійний вік підвищувався по одному місяцю на рік. Для країн Західної Європи можливість повільного підвищення пенсійного віку обумовлена тим, що пенсійний вік у них від самого початку був встановлений на достатньо високому рівні [5]. У країнах Східної Європи та колишніх країнах СРСР, де від самого початку пенсійний вік був суцільно нижчим, ніж у західних країнах, доводилося застосовувати прискорені темпи підвищення пенсійного віку (іноді навіть рік у рік) (рис. 2) [2].

Одночасно з підвищенням пенсійного віку збільшується й мінімальний страховий стаж, необхідний для призначення страхової пенсії за віком. Для того, щоб обмежити дострокове отримання пенсій, страховий стаж часто встановлюється навіть вище рівня мінімального страхового стажу, необхідного для призначення страхової пенсії за віком у загальноновстановленому пенсійному віці. Окремі країни вже зараз, а деякі країни в перспективі, планують зв'язати зміни пенсійного віку зі зміною очікуваної тривалості життя.

У більшості досліджуваних країн пенсійний вік перевищує 60 років, хоча необхідно відзначити, що в цих країнах тривалість життя вища [3]. Пізніший вихід на пенсію дозволяє економити пенсійні державні ресурси, сприяючи скороченню дефіциту бюджету пенсійних фондів, що в умовах світової фінансової кризи вельми актуально.

Водночас цікаво буде проаналізувати мінімальний стаж, необхідний для виходу на пенсію, який значно різниться в різних державах (рис. 3) [2]. Наприклад, у Франції він складає 40 років. У Німеччині стаж

рекордно низький – усього 5 років безперервної роботи [4]. Водночас низький стаж не заважає забезпечувати застрахованим громадянам Німеччини вельми гідне пенсійне забезпечення, яке можна починати отримувати, навіть не очікуючи досягнення пенсійного віку за умови доплат страхових внесків за недопрацьований час з особистих збережень відповідно до пенсійного законодавства Німеччини.

Звідси можна зробити висновок, що високий пенсійний стаж аж ніяк не застава високого рівня пенсійного забезпечення [5].

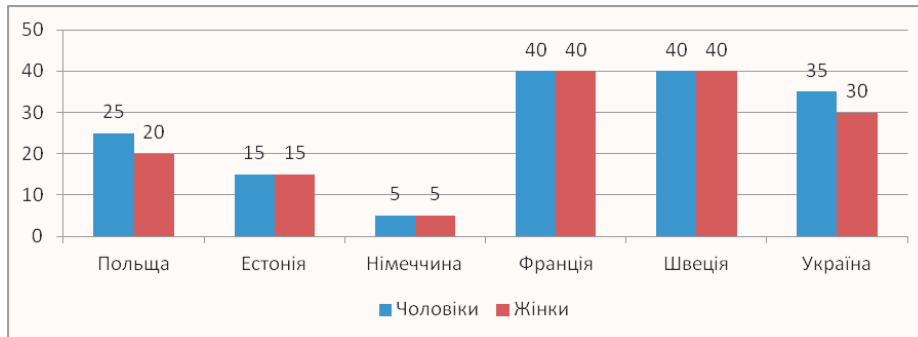


Рис. 3. Страховий стаж виходу на пенсію в зарубіжних країнах та Україні, років

Джерело: складено автором на основі даних [2].

Щодо середнього розміру пенсій, то для наглядного представлення пенсійного забезпечення в деяких країнах використаємо рис. 4, який містить дані щодо розміру середньої пенсії в обраних країнах (рис. 4) [2]. З рис. 3 [2] наглядно видно, що найменший страховий стаж виходу на пенсію в Німеччині – всього 5 років при середній пенсії 930 USD. В Україні пенсійний стаж стрімко зростає та підходить до відмітки 35 років, при тому, що середня пенсія становить 85 USD (рис. 4).

Найбільший страховий стаж спостерігають у Франції та Швеції, причому показник однаковий для чоловіків і жінок. Середня пенсія в цих країнах складає 580 USD та 420 USD (рис. 4) відповідно при страховому стажі 40 років. У пенсійній системі Естонія встановлений менший страховий стаж, усього 15 років, але середня пенсія вища, ніж у Швеції та становить 505 USD. Пенсійна система Польщі встановила більший страховий стаж, ніж в Естонії – 25 та 20 років, але менший розмір середньої пенсії – 460 USD (рис. 4) [5].

Порівняно з країнами Європейського Союзу, така ситуація показує низький рівень життя населення в пострадянських країнах. У Німеччині, порівняно з іншими країнами, спостерігають найменшу диспропорцію між середньою пенсією та розміром прожиткового мінімуму.

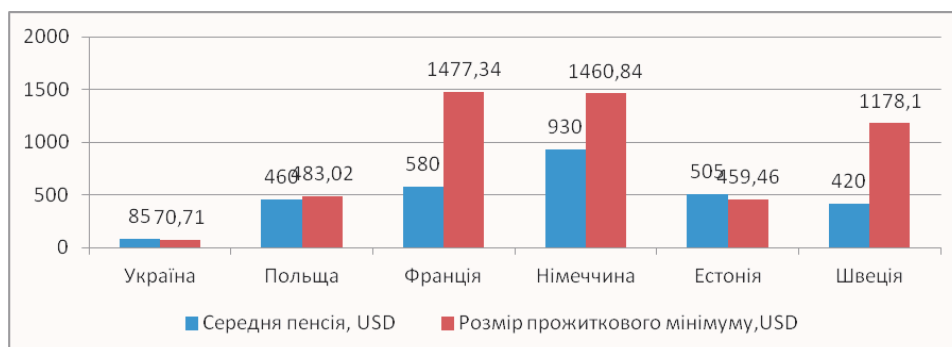


Рис. 4. Середня пенсія та розмір прожиткового мінімуму в Україні та деяких країнах Європи, USD

Джерело: складено автором на основі даних [2].

У розподільчих пенсійних системах виплати пенсій фінансують за рахунок страхових внесків або податків, які надходять до державного пенсійного фонду. Система заснована на рівності надходжень і виплат у кожен період часу. Державні пенсії виплачують на основі принципу «солідарності поколінь», тобто пенсіонери отримують гроші за рахунок страхових внесків, які виплачуються працюючими громадянами. Згідно із законодавством зарубіжних країн, зібрані гроші не інвестуються, вони йдуть на виплату поточних пенсій [3].

Сучасна міжнародна практика така, що в більшості країн діє комбіновані пенсійні системи, які поєднують державні розподільчі, а також обов'язкові та добровільні накопичувальні елементи. Змішаний тип пенсійної системи найбільш ефективний із погляду у фінансової стабільності та рівня виплачуваних пенсій.

Показником ефективності будь-якої пенсійної системи є коефіцієнт заміщення – це відсоткове відношення пенсії до заробітної плати [2]. За нормативами ООН, державна система зобов'язана компенсувати пенсію в розмірі від 40% попереднього середнього заробітку. Коефіцієнти заміщення державних пенсійних систем відображено на рис. 5 [2]. Звичайно, в державах із меншим рівнем доходів відносні показники можуть виглядати добре, однак у реальному вираженні сума невелика. Більшість країн намагаються досягти того, щоб її громадяни могли розраховувати на державну пенсію, достатню для задоволення базових матеріальних потреб. У більшості країн світу основою пенсійного забезпечення є розподільча частина. За певним винятком, лівова частка коефіцієнта заміщення створюється в межах розподільчих систем. Водночас помітну роль можуть відігравати також і накопичувальні системи.

Найнижчий коефіцієнт заміщення спостерігають в Україні. Відношення середньої пенсії до середньої заробітної плати в Україні у 2 рази нижче, чим у середньому в країнах Європи.

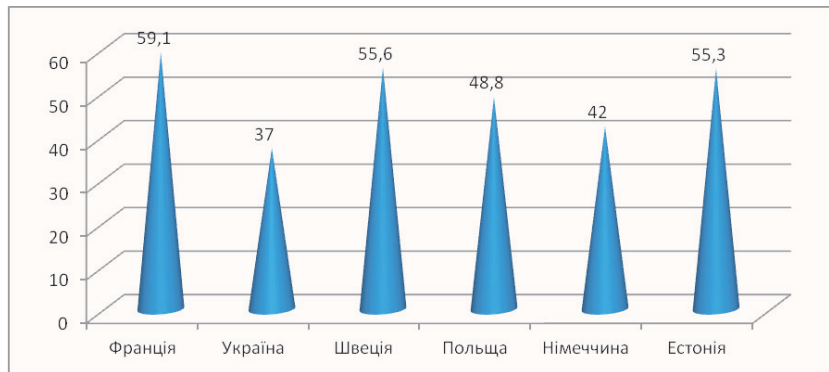


Рис. 5. Коефіцієнт заміщення за період 2015–2017, %

Джерело: складено автором на основі даних [2].

Висновки. За результатами аналізу ключових показників систем пенсійного страхування обраних зарубіжних країн та України встановлені відмінності національних пенсійних систем, які виявляються в різниці між розмірами пенсійних внесків, середньої пенсії та ін.

На прикладі досвіду зарубіжних країн можна виділити напрями вдосконалення системи пенсійного страхування України, а саме: зниження рівня тіньової економіки, збільшення на законодавчому рівні частки відрахувань заробітної плати, яка спрямовується на формування пенсії за накопичувальною системою та може бути досягнута завдяки підвищенню відрахувань як роботодавців, так і робітників, або завдяки зниженню частки відрахувань, яка спрямовується на формування пенсії за розподільчим принципом.

Отже, під час проведення аналізу різних систем пенсійного страхування, більш досконалою та дієвою є система пенсійного страхування Федеративної Республіки Німеччини, яка має найвищий показник середньої пенсії та найнижчий пенсійний стаж.

Література:

1. Ткачева Т. Ю., Афанасьєва Л. В. Экономическая безопасность в бюджетно-налоговой сфере экономики: монография. 2016г. 315 с.
2. Official site of Eurostat. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat> (Last accessed: 16.05.2018).
3. Pension sindifferent countries of the world. URL: <http://pensiya-expert.ru/> (Last accessed: 19.05.2018).
4. Петрушка. О. В. Досвід реформування пенсійних систем зарубіжних країн та його використання в Україні. Наука й економіка. 2015. № 1(37). С. 19–27.
5. Rozanov A. Public pension fund management: best practice and international experience. Asian Economic Policy Review. 2015. № 10. P. 275–295.